

ЛІТЕРАТУРА

1. Петушкова О.Г. Подготовка будущего учителя к предупреждению конфликтных ситуаций в образовательных учреждениях: Дис. к. пед. н.: 13.00.08. – Магнитогорск, 2001. – 178 с.
2. Самсонова Н.В. Методологические основы конфликтологической подготовки будущего педагога // Педагогические проблемы становления субъективности школьника, студента, педагога в системе непрерывного образования. – Волгоград, 2002. – С. 60-68.
3. Самсонова Н.В. Конфликтологическая компетентность специалиста // Вуз – XXI и культура. – Казань, 2000. – С. 37-40.
4. Климов Е.А. Психолого-педагогические проблемы профессиональной компетентности. – М.: Знание, 1983. – 256 с.
5. Дорохова А.В. Учебный курс как средство становления конфликтной компетенции подростков: Автореф. дис. к. пед. н. – Красноярск, 1999. – 23 с.
6. Крюкова Е.А. Введение в социально-педагогическое проектирование: Учеб. пособие. – Волгоград: Перемена, 1998. – 243 с.
7. Мищик Л.И. Профессиональная подготовка социального педагога (педагогический, психологический и управленческий аспекты). – Запоріжжя, 1996. – С. 87-93.
8. Мищик Л.И. Рефлексивно-психологические аспекты личностно-ориентированной подготовки социальных педагогов // Инновационная деятельность в образовании. – 1994. – № 3. – С. 45-52.

УДК 371.147

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО АКТИВНОЇ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ (ЕКОЛОГІЇ)

Колесник М.О., к. пед. н., доцент

Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка

Стаття присвячена важливим питанням методичної підготовки майбутнього вчителя біології та екології, а саме здійсненню екологічної освіти та виховання в школі. Як альтернатива до традиційної лекційно-семинарської системи вищої освіти пропонуються інтерактивні форми та засоби в методичній підготовці майбутніх учителів біології та екології.

Ключові слова: методична підготовка вчителя біології, суб'єктивне відношення до природи, екологічна культура, інтерактив у конструюванні навчального процесу.

Колесник М.О. ФОРМИРОВАНИЕ МОТИВАЦИИ К АКТИВНОЙ ПРИРОДООХРАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ БИОЛОГИИ (ЭКОЛОГИИ) / Черниговский государственный педагогический университет имени Т.Г.Шевченко, Украина.

Статья посвящена важным вопросам методической подготовки будущего учителя биологии и экологии, в частности осуществлению экологического образования и воспитания в школе. Как альтернатива к традиционной лекционно-семинарской системе высшего образования предлагаются интерактивные формы и способы в методической подготовке будущих учителей биологии и экологии.

Ключевые слова: методическая подготовка учителя биологии, субъективное отношение к природе, экологическая культура, интерактив в конструировании учебного процесса.

Kolesnik M.O. FORMATION OF MOTIVATION TO ACTIVE NATURE SECURITY ACTIVITY OF FUTURE TEACHERS OF BIOLOGY (ECOLOGY) / Taras Shewchenko state pedagogical university of Chernigiv, Ukraine.

This article deals with the issue of biology and ecology teacher's methodological training for performing environmental education at school. As an alternative to the traditional system of higher education the interactive system in teaching college-students (future teachers of biology and ecology) is suggested.

Key words: methodical training of teacher of biology, subjective treatment to nature, ecological culture, interactive in construction of studying process.

ВСТУП

Екологічна освіта розглядається сьогодні як один із найпотужніших важелів повороту людства в його ставленні до життєвого середовища від руйнівного, споживацького до конструктивного, дбайливого, бережно-відновлюваного [3]. Наукові дослідження та педагогічна практика свідчать про складний динамічний розвиток екологічної освіти в державі [4, 9].

Актуальним на день сьогоднішній є питання методичної підготовки вчителя біології в галузі екологічного виховання учнів у школі, яке постає однією з ланок курсу методики викладання біології в класичному розгортанні навчального процесу у ВНЗ. У Концепції екологічної освіти України сказано: „Особливе значення має екологічна освіта для студентів педагогічних вищих навчальних закладів, майбутніх вихователів і учителів, які поряд із загальним високим рівнем екологічної культури мають опанувати методику екологічної виховної роботи”.

Низка досліджень вказує на те, що існуюча система освіти недостатньо навчає цілеорієнтуванню, прийняттю рішень, відповідальності за вибір шляху розвитку, критичному мисленню, вмінню вирішувати конфлікти, що є досить важливим, якщо не головним в екологічній освіті самих учителів біології (екології) [2, 6, 7, 9].

Майбутній учитель разом з іншими професійними якостями має набути в сучасному суспільстві рис духовної істоти, що сприятиме досягненню високого рівня рефлексії, коли той, кого навчають, глибоко усвідомлює зміст дійсності, підходить до вивчення явищ, **причинну обумовленість** у природному середовищі, що стимулює творчий пошук, евристичність, а не просто засвоєння суми знань [10]. На жаль, сучасні студенти мають певний, іноді досить високий, рівень знань із природничо-географічних наук, але часто не можуть інтегрувати свої знання в цілісну картину, через що у них формується фрагментарне бачення світу природи.

ОБ'ЄКТ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Нами була проведена діагностика суб'єктивного ставлення до природи студентів I та V курсів хіміко-біологічного факультету Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка таких спеціальностей: „хімія і біологія”, „біологія і хімія”, „екологія (спеціалізація „гідробіологія”). У дослідженні брали участь 115 студентів віком 18-22 роки. У дослідженні був використаний модифікований варіант методики діагностики домінантності суб'єктивного ставлення до природи А.Ф.Лазурського та С.Л.Франка [5].

Студентам пропонувалися дев'ять понять, серед яких необхідно було визначити три „найбільш важливі” та три „найменш важливі” в емоційному плані, у плані отримання інформації та в плані практичних занять. Запропонованими поняттями були: матеріальні цінності, природа та тварини, оточуючі люди, відношення між чоловіком і жінкою, держава (влада), труд (навчання), моральність (добро і зло), наука та мистецтво, я сам (відношення до себе). Після ранжування отриманих результатів були отримані показники щодо значимості для студентів категорії „природа та тварини”. Усі отримані результати оброблялися методами математичної статистики.

Також нами було проведено дослідження домінуючої установки по відношенню до природи за методикою „ЕЗОК” [11] у студентів – першокурсників та студентів-випускників („емоції”, „знання”, „охорона”, „користь” – робочі назви типів установок) з метою виявлення необхідності методичної підготовки майбутніх учителів біології (екології) у напрямку екологічного виховання учнів. Виділялися чотири типи таких установок: „естетична установка” (**Е**) – природа сприймається як об'єкт краси; „когнітивна установка” (**З**) – природа сприймається як об'єкт вивчення; „етична установка” (**О**) – природа сприймається як об'єкт охорони; „прагматична установка” (**К**) – природа сприймається як об'єкт користі.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

У середньому значенні ступінь значимості категорії „природа та тварини” (відповідно до інших дев'яти запропонованих) серед студентів I курсу спеціальностей „екологія (спеціалізація „гідробіологія)”, „біологія і хімія”, „хімія і біологія” склала відповідно 43%, 45%, 57%. Ступінь значимості цієї ж категорії серед студентів V курсу спеціальностей „біологія і хімія”, „хімія і біологія” склала відповідно 50% та 51%. Отримані результати свідчать про середньодомінантне суб'єктивне ставлення до природи.

Аналізуючи отримані результати, можна дійти висновку, що недостатність мотивації навчальної діяльності майбутніх учителів біології (екології) призводить до відсутності необхідного рівня активності їхньої природоохоронної діяльності та екоатрибутивної поведінки, оскільки студенти не набувають цілісності трьох складових, а саме розвитку, навчання і виховання, що повинно стати моделлю викладання у ВНЗ курсів професійної підготовки майбутніх учителів.

Якщо проаналізувати значимість категорії „природа та тварини” для студентів I курсу відповідно до емоційного плану, плану отримання інформації та плану практичних занять, маємо відзначити різний характер розподілу показників (рис. 1).

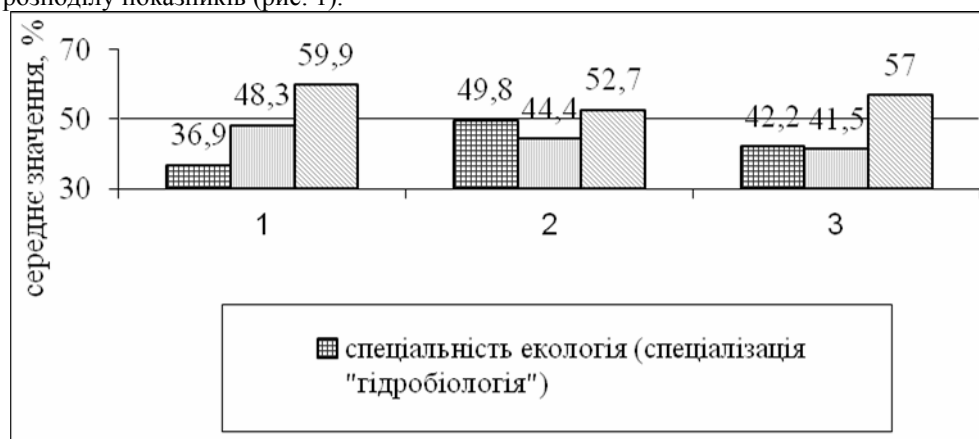

Рис. 1. Ступінь значимості категорії „природа та тварини” серед студентів I курсу хіміко-біологічного факультету (1 – в емоційному плані, 2 – у плані отримання інформації, 3 – в плані практичних занять).

Студенти спеціальності „екологія (спеціалізація „гідробіологія”)” відзначають найбільшу значимість в плані отримання інформації (49,8%), найменшу – в емоційному плані (36,9%). Виникає питання, чи вплине поінформованість студентів, майбутніх учителів-біологів (екологів) на формування вміння активно та якісно діяти в сфері охорони довкілля? Невеликий, але суттєвий розрив у показниках (49,8 та 42,2%) свідчить про необхідність більшої уваги в підготовці майбутніх учителів біології (екології) приділяти саме практичному (діяльнісно-поведінковому) компоненту їхньої професійної підготовки. Конкретна природоохоронна діяльність студентів також може позитивно вплинути й на емоційний план взаємодії з природою.

Подібний розподіл показників спостерігається в студентів спеціальності „біологія і хімія” з єдиною відмінністю вищого показника значимості досліджуваної категорії в емоційному плані (48,3%). В плані практичної діяльності також спостерігаються нижчі показники (41,5%). Відносна рівномірність розподілу показників ступені значимості категорії „природа та тварини” спостерігається серед студентів спеціальності „хімія і біологія”: немає великого розриву між показниками значимості категорії в емоційному та практичному планах (59,9 та 57%), план отримання інформації може виконувати роль проміжного етапу формування навичок екоатрибутивної поведінки в природі, що відповідає поетапному формуванню відношення людини до природи, описаному В.А.Ясвіним, С.Д.Дерябо [1].

Середні показники значимості досліджуваної категорії серед студентів V курсу спеціальностей „біологія і хімія” та „хімія і біологія” (50% та 51%) не суттєво відрізняються від таких у студентів I курсу, що свідчить про відносно незмінний рівень сформованості відношення до природного оточення у випускників – майбутніх учителів біології (екології). Та ж тенденція низьких показників ступеня значимості категорії „природа та тварини” в плані практичної діяльності (48,1%) відповідно до показників ступеня значимості в плані отримання інформації (66,7%) у студентів спеціальності „хімія і біологія” свідчить про суттєвий розрив когнітивної та практичної компоненти у формуванні відношення до природи. Серед студентів V курсу спеціальності „біологія і хімія” спостерігаються стабільність показників, а саме – показників ступеня значимості категорії „природа та тварини” в емоційному плані та плані отримання інформації (48,7% та 47,9%), а також підвищення показників ступеня значимості в плані практичних занять (54,7%).

Отримані результати підтверджуються також отриманими даними за методикою „ЕЗОК” (таблиця 1, таблиця 2), що дає можливість відзначити значне посилення „когнітивної установки”, а саме навчальної компоненти біологічної освіти студентів – майбутніх учителів біології та екології. Подекуди, навіть знижуються „прагматичні установки”. В іншу чергу показники „етичної установки” особистості студента по відношенню до природи є невисокими в першокурсників, а у випускників навіть є ще нижчими. Причиною цього може бути спроба сформувати суспільний екологічний світогляд шляхом засвоєння великої кількості фактичного матеріалу, оминувши особистісний рівень. Але ж саме розвиток індивідуальних здібностей людини дозволяє їй найуспішніше проявитися в різних сферах діяльності. Отже, маємо опрацювати проблему формування нового ноосферного мислення, екологічної етики студентів, їх системного світогляду.

Класична побудова навчального процесу за лекційно-семінарською системою в більшості ВНЗ базується на односторонній дії викладача, перевірки та контролю відтвореної студентом інформації. У зв'язку з цим пропонуємо інтерактив у конструюванні навчального процесу зі студентами. Основними інтерактивними формами та засобами роботи зі студентами при побудові практичних занять пропонуємо еколого-

психологічний тренінг [4]; діалоговий засіб визначення активних цінностей (поєднання індивідуальної та групової роботи з наступним узгодженням загальноприйнятого колективного рішення); багатоваріантний розв'язок проблемного питання з використанням шкал оцінювання; аргументація вибору при вирішенні конкретних екологічних ситуацій учнями через моральну дилему; мозковий штурм. Традиційну лекцію пропонуємо також замінити на інтерактивну з елементами мозкового штурму та групової роботи студентів.

Таблиця 1 – Домінування екологічних установок студентів хіміко-біологічного факультету денної форми навчання, спеціальність „біологія і хімія”.

Курс	К	І	О	П
Екологічні установки студентів I курсу	3,5	2	2,3	3,13
Екологічні установки студентів V курсу	4,08	3,69	2	1,92

Таблиця 2 – Домінування екологічних установок студентів хіміко-біологічного факультету денної форми навчання, спеціальність „хімія і біологія”.

Курс	К	І	О	П
Екологічні установки студентів I курсу	4,84	1,92	2,52	2,28
Екологічні установки студентів V курсу	3,9	2,8	2,47	2,13

Інтерактив виключає домінування як одного студента над іншим, так і однієї думки над іншою. Під час діалогового навчання студенти вчать критично міркувати, розв'язувати складні проблеми на основі аналізу обставин і відповідної інформації, приймати продумані рішення, брати участь у дискусіях, спілкуватися з іншими.

Маємо підстави стверджувати, що студенти, які брали участь у таким чином побудованих лекційно-семінарських заняттях, не тільки змінюють своє уявлення про світ, але й по-новому усвідомлюють власне місце в ньому. Паралельно з відчуттям особистої причетності до живої природи, еколого-психологічний тренінг, наприклад, допомагає вирішити і суто психологічні проблеми, які так чи інакше заважали повному і вільному розкриттю особистості. Із нашого досвіду використання еколого-психологічного тренінгу є заняття, побудовані за принципом рольово-групової діяльності з чітко орієнтованою метою, спрямованою на вирішення конкретної теоретичної або практичної екологічної проблеми. У випадку підготовки вчителя біолога (еколога) компонентою такого завдання може бути не тільки пошук біолого-екологічного змісту, а й віднайдення ефективних дидактичних засобів екологічної освіти та виховання учнів і психологічне обґрунтування методик, що застосовуватимуться при цьому.

Маємо також зазначити, що найбільш ефективно навчання студента під час еколого-психологічного тренінгу є не стільки як учасника, скільки як ведучого. Оскільки в процесі такого активного навчання в студента як майбутнього вчителя біології та екології формуються оригінальний стиль роботи, прирідність та відвертість у роботі, а також важливі лідерські якості особистості.

Ролі ведучого (студента), які програються в ході тренінгу:

1. Розробляти та застосовувати структури та процеси, які б сприяли тому, щоб учасники тренінгу відчували внутрішній відгук на події сучасного світу, щоб вони могли діяти усвідомлено і творчо.
2. Пред'являти завдання тренінгу і добиватися досягнення поставленої мети, проявляти гнучкість, завжди бути готовим вносити зміни в сценарій тренінгу відповідно до психологічного характеру групи учнів.
3. Створювати довірливу атмосферу, допомагати учасникам повірити в себе та в інших, підтримуючи почуття причетності, підтримки та довіри.

Майстерність ведучого (студента), яка формується в ході проведення тренінгу:

1. Брати на себе керівництво.
2. Визначати мету тренінгового заняття.
3. Розробляти багатогранний процес для досягнення мети, проводити різноманітні вправи, вибираючи найбільш сприйнятливий для конкретної групи учасників тренінгу.

4. Допомогати іншим ділитися своїми відчуттями та досвідом, говорити про особистий досвід та відчуття.
5. Спостерігати реакцію групи на кожній стадії проведення тренінгу.
6. Зберігати часові межі. Це означає – пам'ятати, що час обмежений, але не підганяти при цьому групу.
7. Вміти оцінювати досвід тренінгового заняття з точки зору досягнення його цілей.

Нами встановлено, що рівень психологічного самоусвідомлення є найвищим за умови накладання навчального та лідерсько-рольового статусу студента. Крім того, робота в групах та розподіл ролей сприяє самоствердженню, формує відповідальність за прийняття рішень, що робить їх не теоретично-припустимими з багатоваріантним результатом, а конкретно прагматично спрямованими і адекватними поставленому завданню. У таких умовах організації навчального процесу завдання відрізняються від класично-пізнавальних у традиційній семінарсько-лабораторній технології аудиторного навчального процесу високим ступенем творчо-пошукової діяльності.

Отже, на нашу думку, формування мотивації щодо продуктивних взаємовідносин у системі „людина – природа”, які б могли значно доповнити професійну підготовку майбутніх учителів біології (екології), повинно відбуватися на семи рівнях взаємодії:

- екологічні знання професійного характеру (зокрема екологія здоров'я, екологія побуту, екологія сім'ї тощо);
- емоційно-почуттєва сфера (взаємовідносини із світом природи, ставлення особистості до знань);
- діяльність екологічного спрямування, яка призводить до потреби в екоатрибутивній поведінці, самореалізації особистості в екологічній сфері діяльності (у тому числі й на матеріально-побутовому рівні);
- соціалізація особистості в плані екологізації своєї професійної діяльності;
- самоуправління в сфері професійної діяльності з точки зору її екологічної доцільності;
- корпоративні стратегії професійної реалізації в напрямку оптимального природовідповідного розвитку, остаточне формування ціннісних установок екоатрибутивного характеру;
- світоглядні, ціннісні орієнтири.

ВИСНОВКИ

Особливою характеристикою навчального процесу сьогодні повинна стати його творча спрямованість. Отже, і підготовка майбутнього вчителя біології (екології) є також процесом творчим, процесом формування інноваційної особистості майбутнього вчителя, здатної до творчого перетворення оточуючого світу, що є протиположним до односторонньої дії в системі викладач – студент.

Спрямованість навчального процесу має недовершену ланку між знаннями та потребою перетворення знань у конкретну екоатрибутивну поведінку, а саме ставлення особистості до знань.

Середній рівень значимості взаємовідносин з природою у випускників залишається відносно незмінним. Суттєві зміни відбуваються в перерозподілі значимості серед трьох ланок, задіяних у формуванні ставлення особистості до природи – перцептивної, когнітивної та практичної відповідно до специфіки професійної підготовки майбутніх учителів. З огляду на це, є необхідність скоректувати навчальний процес таким чином, щоб протягом усього навчання були правильно задіяні всі три вищезгадані ланки формування відношення до природи, а, отже склалися передумови до формування позитивної мотивації до активної природоохоронної діяльності.

Екологічний тренінг у формі занять, побудованих за принципом рольово-групової діяльності з метою вирішення конкретної екологічної проблеми є найефективнішим. При підготовці вчителя-біолога (еколога) такі тренінги обґрунтовуються з позицій психології та поєднуються з пошуком ефективних дидактичних засобів екологічної освіти та виховання учнів. На практиці студенти можуть втілити отриманий досвід у літніх екологічних таборах для учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Самоорганізація та ефективність результату навчальної діяльності формує відчуття самозначимості та сприяє самоствердженню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дерябо С.Д., Ясвин В.А. Экологическая педагогика и психология. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 480 с.
2. Ермаков Д.С., Суравегина И.Т. Экологическое образование: от изучения экологии – к решению экологических проблем. – Новомосковск: НФ УРАО, 2005. – 142 с.

3. Концепція екологічної освіти України // Бібліотека Всеукраїнської Екологічної Ліги. – Серія „Екологічна освіта та виховання”. – 2004. – № 9. – 48 с.
4. Мамешина О.С. Методики экпсихологического исследования: Научно-методическое пособие. – Николаев: Изд-во Южнославянского института КСУ, 2006. – 110 с.
5. Мамешина О.С. Эколого-психологический тренинг для учащейся молодежи: Научно-практическое пособие. – Николаев: Изд-во Южнославянского института КСУ, 2006. – 94 с.
6. Добшикова Г.П. Введение в педагогическую системологию. Интегрально-системная, кардинальная педагогика. – Миасс, 2006. – 193 с.
7. Добшикова Г.П., Добшиков А.Е. Моделирование универсальной педагогической системы. – Миасс, 2003. – 157 с.
8. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. // Освіта України. – № 47. – 12 жовтня. – 2001. – 34 с.
9. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. – К.: Видавничий Дім „Слово”, 2004. – 616 с.
10. Стронг Х. Экологическая и духовная революции // Наша планета. – 1995. – Т. 7. – № 3. – С. 23-25.
11. Ясвин В.А. Психология отношения к природе. – М.: Смысл, 2000. – 456 с.

УДК 37.013

ОПКУНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЧЕРНЕЧИХ ЧИНІВ УГКЦ У ГАЛИЧИНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Комар І.В., к. пед. н., асистент

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаніка

У статті проаналізовано основні форми опікунської роботи релігійних організацій Української греко-католицької церкви в Галичині на сучасному етапі. Розкрито діяльність закладів опіки деяких організацій у Львівській та Івано-Франківській областях. Визначено роль УГКЦ у вирішенні складних сучасних проблем опіки над дітьми-сиротами, дітьми та молоддю, позбавлених допомоги рідних.

Ключові слова: опіка, опікунська діяльність, релігійні організації, чернечі чини.

Комар И.В. ОПЕКУНСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МОНАШЕСКИХ ЧИНОВ УГКЦ В ГАЛИЦИИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ / Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефанника, Украина.

В статье проанализированы основные формы опекунской работы религиозных организаций Украинской греко-католической церкви в Галиции на современном этапе. Раскрыта деятельность заведений опеки некоторых организаций во Львовской и Ивано-Франковской областях. Определена роль УГКЦ в решении сложных современных проблем опеки над детьми-сиротами, детьми и молодежью, лишенными помощи родных.

Ключевые слова: опека, опекунская деятельность, религиозные организации, монашеские чины.

Komar I. CUSTODIAL ACTIVITY OF MONASTIC RANKS OF UKRAINIAN GREER-CATHOLIC CHURCH IN HALYCHYNA ON THE MODERN STAGE / Precarpathian national University named after Vasyl Stefanyk, Ukraine

In the article the basic forms of guardian's work of religious organizations of the Ukrainian Greer-Catholic church are analysed in Galichina on the modern stage. Activity of establishments of watching over some organizations is exposed in the Lvov and Ivano-Francovsk areas. Certainly a role of Greer-Catholic church is in the decision of thorny modern problems of guardianship above children-orphans, children and young people, deprived help of native.

Key words: guardianship, custodial activity, religious organisations.

Відроджена Українська держава впевнено утверджується у світі, однак труднощі перехідного періоду і їхні незмінні супутники – економічні негаразди – залишають поза увагою органів влади багато невіршених соціальних проблем. Вимушене безробіття, трудова еміграція населення призвели до різкого збільшення кількості сиріт, безпритульних, педагогічно занедбаних дітей.

Великий досвід у царині опікунства нагромаджений у діяльності Української греко-католицької церкви (УГКЦ), яка в сучасній Україні є однією з найчисельніших і найвпливовіших релігійних організацій.